

ÇOCUĞUN DİNSEL SOSYALİZASYONUNDA AİLENİN İŞLEVI

Hale OKÇAY(*)

Günümüz aile sosyolojisi literatüründe, ailenin önemli bir işlevinin de çocuğun sosyalizasyonu olduğu bilinmektedir. Bu makalede çocuğun dinsel sosyalizasyonunda ailenin işlevinin nasıl olduğu, özellikle aile içinde kadının dinsel bilgilendirme işlevinin yeri, alan araştırması bulguları ışığında ele alınacaktır.

Çocuğun Sosyalizasyonu:

Çağlar boyu toplumlarda aile kurumu çeşitli işlevleri yüklenmektedir. Bu işlevler; biyolojik, ekonomik, sevgi, koruma, eğitim, toplumsallaştırma, boş zaman değerlendirme(1) gibi temel olarak sınıflanabilmektedir. Ailenin bu işlevleri toplumdan topluma, hatta aynı toplum içinde önem derecelerinde kimi değişiklikler göstermekle birlikte, genel olarak kabul gören yargı, ailenin bu işlevleri yerine getirdiği yönündedir.

Çocuğun sosyalizasyonu ailede başlar. Kişiliğin gelişmesi, toplumsal norm ve değerleri öğrenmesi aile içinde olur(2). İlk sosyal ilişkisini aileleriyle kuran bireyler, yaşam deneyimlerini, cinsel kimliklerini, kısaca kişiliğini edinmede ailelerinden aldıkları bilgileri kullanırlar. Ailede anne ve babanın yanısıra, büyükanne, büyükbaba, vb. aile büyüklerinin çocuğun sosyalizasyon sürecinde etkili oldukları bilinmektedir(3).

Çocuğun ve gencin sosyalizasyon sürecinde ailenin yanı sıra, başka toplumsal grup ve kurumların işlevleri de söz konusu olmaktadır. Bunlar: Oyun, akran, arkadaş grupları, okul (genel olarak eğitim kurumu), kitle iletişim araçları (Radyo, tv., basın-yayın), sanat ürünleri (sinema, tiyatro, müzik,...) olarak tanımlanabilir(4).

(*) Yrd.Doç.Dr. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Okulun sosyalizasyon işlevi günümüzde oldukça önemlidir. Örneğin, T. Parsons, okulun çocuğa kişilik kazandırmasını, çocuğa toplumsal sistemin temellerini oluşturan bütün değerlerin öğretilmesi olarak açıklamaktadır(5). Toplumun kültür mirasının aktarılmasında eğitim, bu aktarma işlevini okullar yoluyla sağlamaktadır. Gelişen, endüstrileşen toplumlarda çocuğun okula giriş yaşı düşmekte ve okuldan çıkış yazı uzamaktadır. Bu anlamda okulun sosyalizasyon işlevi, toplumlar geliştikçe ailenin önüne geçmiştir denebilir.

İletişim teknolojisinin ilerlemesi, kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerinde etkili olmasını sağlamıştır. Çocuğun sosyalizasyonundaki etkileri olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışılan kitle iletişim araçlarının verdikleri bilgiler(6) eğer, aile, okul tarafından verilmemiş ise etkisinin arttığı(7) söylenmektedir.

Çocuğun Dinsel Sosyalizasyonu:

Çocuğun ilk sosyalizasyon kaynağı aile olduğuna göre, din eğitiminin ilk temelleri de aile içinde atılmaktadır. Çocuklar aile içinde ilk dinsel bilgilerini alırlar, dinsel törenler, dualar aile içinde öğrenilir ve diğer dinsel uygulamalar yine aile içinde yerine getirilir(8). Aile içinde çocuğun dinsel sosyalizasyon aktarımında aile bireyleri, yani anne-baba, varsa büyükanne ve büyükbabalar, kardeşler çeşitli biçimlerde etkili olmaktadırlar. Ailede kadının çocuklarla ilişkisinin erkeğe (babaya) göre genel olarak daha yüksek olduğu düşünülürse, anne-çocuk arasındaki dinsel bilgilendirme sürecinin de yüksek olmasını beklemek doğal olacaktır. Örneğin Cynthla A. Clark ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada, annenin çocukların dinsel sosyalizasyonunda babadan daha farklı etkileri olduğu ortaya konmuştur(9). 9-13 yaşlarındaki erken adolesan dönemdeki erkek çocuklar ve 29-43 yaşları arasındaki orta sınıf anne-babaları kapsayan çalışmada, annelerin çocuklarıyla dinsel inanç ve dinsel deneyim ve pratikleri arasındaki ilişkinin babalara oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur(10).

Toplumumuzda da ailenin dinsel sosyalizasyon işlevini önemle yerine getirdiği görülmektedir. Özellikle geleneksel kültür içinde çocuğun oyunlar, masallar, vb. yanında gelişim sürecinde dinsel içerikli, dinsel katkılı bilgileri edinmesi sözkonusudur.

Sedat Veyis Örnek'in çalışmasında (11), Anadolu'nun hemen her yöresinde ailenin çocuklara dinsel öğütler verdiği (abdest alması, boyabdesti alması, başını örtmeleri gibi), çocuğun dinsel konularda bilmesi gereken ve uygulaması gereken konuları ailenin öğrettiği belirtilmektedir (örn: İslamın şartları, yerine getirme biçimleri, günah-sevap, besleme, cennet-cehennem, vb...). Ayrıca, çocuğu cezalandırma, korkutma biçimleri arasında büyüklerin dinsel içerikli kavramlara başvurması da yaygın bir biçimde uygulandığı görülmektedir (örn: Allah'ın çarpacağı, Allah'ın taş edeceği, cehennem, öte dünya, zebani, ... gibi)(12). Bu tür bilgilerle küçük yaşlardan itibaren donanmaya başlayan çocuklar, yetişkin kimliğine eriştiklerinde, dinsel bilgilerinin temelini tamamlamış, yeni kuşaklara aktarmaya hazır duruma gelmiş olurlar.

Kentleşmiş kesimde de ailenin dinsel sosyalizasyonu, örgün eğitim kurumları ile birlikte üstlenmeleri söz konusu olmaktadır. Okul sistemi içinde, ilkökul dördüncü sınıftan başlayarak "Din Kültürü ve Ahlak" dersleri öğrencilere verilmekte olup, orta öğrenim sonuna kadar sürmektedir. Ayrıca orta öğrenim düzeyinde olan İmam-Hatip Liseleri, din ağırlıklı programı ile İslam Enstitüleri ve İlahiyat Fakültelerine öğrenci yetiştirmektedir. Bunların yanı sıra gerek Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde gerekse özel nitelikli Din dersi, Kuran Kursu veren kuruluşlar bulunmaktadır(13). Din eğitiminin çeşitli biçimlerde yeni kuşaklara aktarılmasında burada tartışma dışı bıraktığımız bu kurumların önemli işlevleri bulunmaktadır.

Çocuğun Dinsel Sosyalizasyonunda Ailenin İşlevi:

İzmir-Karşıyaka ilçesinde Donanmacı, Yamanlar ve Bayraklı mahallelerini kapsayan 300 kişilik örneklem grubu ile yapılan alan çalışmasının verilerinden hareketle(14) kadınlara, çocuklarına ilişkin yöneltilen dinsel sosyalizasyon süreci ile ilgili soruların sonuçları değerlendirilmiştir. Çocukların anne ve baba ile dinsel etkileşimlerinin nasıl olduğu irdelenmiştir.

Çocukları dini bilgilendirmede babanın işlevinin anneye göre düşük olduğu gözlenmektedir. Mahalleler itibariyle ortaya çıkan farklılık şöyle ifade edilebilir:

Donanmacı'daki eşlerin % 64.7'si çocuklarının dinsel bilgilenmeleri ile hiç ilgilenmediklerini, % 26'sı çocukları ile ilgilenip onları eğitip, öğrettiğini belirtmişlerdir. Eşlerin bu konudaki sorumluluk ya da yükümlülüğü aile büyüklerine bırakma oranı ise % 13.3 dür. Yamanlar ve Bayraklı'da ise eşlerin çocuklarını dinsel açıdan eğitmesi durumu % 62'lik bir orana ulaşmaktadır. Bu görevi anneye bırakan eşler % 7.3 oranındadır. Hiç ilgilenmeyen eşler Donanmacı'ya göre düşük olmakla birlikte yine de yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlarda da görüldüğü gibi, kentleşmiş yerleşim birimi olan Donanmacı'da, çocuğun dinsel sosyalizasyonunda babalar küçümsenmeyecek oranda ilgisizliği seçmişlerdir. Yamanlar'da ve Bayraklı'da ise, eşler(babalar) çocuklarına dinsel bilgi aktarımında yardımcı oldukları, kadına oranla görece de olsa bu işi üstlendikleri gözlenmiştir.

Örnekleme yer alan kadınların çoğunluğunun ilk dini bilgilerini anne-baba, büyükanneler, vb. gibi aile içinde aldıkları (ortalama % 83) ve okul öncesi çağdan başlayarak, ilk öğrenim çağında bilgilenmenin en üst düzeye ulaştığı (ortalama % 67.3) gözönüne alınırsa; ailenin dinsel bilgilendirmedeki rolünün önemi ortaya çıkacaktır(15). Bu çerçevede, kuşaklar boyu süregelen ailenin dinsel sosyalizasyon kaynağı olma işlevinin, örneklem grubu içinde kadınların çocuklarına nasıl yansıdığına bakmak uygun olacaktır.

Aile içinde kadının çocuklarına dinsel bilgileri, deneyim ve pratikleri aktarma durumu Tablo:1'de görüldüğü gibi okulda verilen dini bilgilerin arkasına düşmüştür. Çocukların dini bilgileri öğrendiği en önemli 1., 2., ve 3. kaynak dağılımını gösteren Tablo:1, birincil bilgilendirme kaynağı olarak her üç mahalle kadınının da örgün eğitim kurumunu belirtmeleri; giderek bu bilgilendirme işlevinin aileden okula doğru bir kayma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Üç mahalle ortalaması % 32.2 olan "okuldaki din dersleri" seçeneği, çocukların kurumsal eğitim sürecinde (ilk ve orta dereceli okullar düzeyinde) dinsel bilgileri ailede edindiklerinden daha yüksek düzeyde edindiklerini göstermektedir. İlk ve orta dereceli okullarda verilen "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersleri bu bilgilerin öğrencilere aktarıldığı dersler olmaktadır. Yine kadınlar tarafından 1. kaynak olarak gösterilen "ben" ve "eşim ve ben" seçenekleri, Donanmacı'da kadına doğru (%27.9), Yamanlar'da (%34.4) ve Bayraklı'da ise (% 40) kadın ve erkeğin

ortaklaşa eğitimine doğru kayarak farklılaşma göstermektedir. Donanmacı'da seçenekler "aile büyükleri" % 15 gibi bir oranda bilgilendirme işlevi yürütürken, Bayraklı'da % 15, Yamanlar'da % 8.6 oranında aile büyükleri dinsel sosyalizasyonda rol yüklenmişlerdir. "Hoca-imam-Kur-an Kursu" yoluyla ilk bilgilendirme ise en yüksek Bayraklı'da bulunmuştur (% 15), formel okul eğitimi ile aynı oranda olduğu dikkati çekmektedir.

Çocukların dini bilgileri öğrendiği ikinci kaynak olarak üç mahallede de "okuldaki din dersleri" gösterilmiştir (% 43.4) (Tablo:1). Diğer seçenekler mahallelere göre çeşitlilik göstermektedir. Donanmacı'da ikinci sırayı "dini yayınların okunması" alırken (% 18.8) kadının bilgilendirmedeki rolü eş'e (babaya) göre yine yüksek bulunmuştur, eşin bu rolü üstlenmesi %3.7'dir. Yamanlar'da durum, kadın ve erkeğe ikinci sırayı verirken, "dini yayınlar" ve "hoca-imam, Kur-an Kursu" yoluyla çocukların bilgilendirilmesi önem kazanmaktadır. Bayraklı'da ise formel ve informal dinsel eğitim, bir başka deyişle; okulda verilen din dersleri ve hoca-imam Kur-an kursu ile bilgilendirme aile içi dinsel eğitimin önüne geçmesi dikkat çekicidir.

Çocukların dinsel bilgileri öğrendikleri 3. kaynak ise, (Tablo:1) Donanmacı'da % 39.4 ile yine okuldaki dinsel eğitim ilk sıradadır. Ardından "dini yayınların okunması" ve "aile büyükleri" gelmektedir. Yamanlar'daki çocukların 3. tür bilgilendirme kaynağı olarak % 31.5 ile dini yayınlar önceliği almış, okuldaki din derslerinin önüne geçmiştir. Bayraklı'da da dini yayınlar % 50 ile ilk sırada yer almış, Yamanlar'da olduğu gibi "hoca-imam, Kur-an kursu" yoluyla çocukların dini bilgileri edinmesi önem kazanmıştır. Bu iki mahallede kadın ve erkeğin dinsel bilgilendirme rolü gerilere düşmüştür. Günümüzün önemli iletişim araçları olan Radyo ve televizyonda yayınlanan dini programlardan çocukların dini bilgileri edinmesi, örnekte yalnızca bir kez, Donanmacı'da 3. tür bilgilendirme kaynağı olarak yer almıştır.

Görüldüğü gibi, çocukların dinsel bilgileri edinme yolları içinde okullarda verilen din eğitiminin yadsınmayacak etkisi ortaya çıkmıştır. Annenin çocuk üzerindeki bu yöndeki işlevi okul eğitiminin gerisinde kalabilmektedir. Babanın görece işlevi ise anneye göre oldukça düşük kalmaktadır. Aile büyükleri ise bu süreçte iyice gerilerde kalmış durumdadır. Bunun nedeninin,

kentleşme sürecinde aile yapısının çekirdek aile olması, çocukların aile büyükleri ile yakın ilişkiler içinde bulunmaması olduğu düşünülmektedir. Mahallelere göre annenin bilgilendirme işlevinin azalması veya artması da dikkat çekici bir başka durumdur.

Örnekleme yer alan kadınların çocuklarının hangi yollardan dinsel bilgilerini edindiklerini öğrendikten sonra kadınlara, çocuklarının iyi, ideal bir din eğitimi almasının hangi yollarla olacağı sorulmuş, yanıtlar Tablo :2'deki dağılımı ortaya koymuştur. Çocukların iyi bir din eğitimi almasının 1., 2., ve 3. önemli yolları mahalleler arasında farklılık göstermektedir.

Donanmacı'da 1. ideal eğitim yolu, % 50.4 ile "hem aile hem de okulun bu eğitimi üstlenmesi" seçeneği ilk sıradadır. Ardından ailede verilen bilgilerin (% 19.7) ve okulda verilen bilgilerin (% 16.8) yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklarının din eğitimi veren okullarda eğitim görmesini isteyenler ile (%5.8), aydın-bilgili din adamlarının okullarda eğitim vermesini isteyenler (% 5.8) eşit oranda yer almışlardır. Yine Donanmacı'da çocuklarının iyi bir din eğitimi almasının ikinci önemli yolu olarak kadınlar, çocuklarının okulda verilen dini bilgilerle yetinebileceğini (%37.9), ardından daha çok dini yayınlar okuyup, Radyo ve televizyonda dini programları izlemesi gerektiğini belirtmişlerdir (%19). Ailede verilen dinsel bilgilerin yeterli olduğunu söyleyenler ile, aydın, bilgili din adamlarının okullarda dini öğretmesini isteyenler eşit oranda yer almışlardır (% 13.8). Hocaya, Kur-an Kursuna gitmeli diyenler 5. sırada ve ardından hem aile hem de okulun ve eğitimi üstlenmesini isteyen kadınlar gelmektedir.

Donanmacı'da çocuklar için istenen ideal din eğitiminin üçüncü yolu olarak yalnızca 14 kadın seçecek belirtmiş olup, okuldaki din eğitimi (% 28.6), aile içinde dinsel eğitim (% 21.4), dini yayınlara ve Radyo-Tv'deki dinsel programlara ağırlık verme (% 21.4), hoca-Kur-an kursu (% 14.3), ve din eğitimi veren okullarda eğitim görme biçiminde tercih belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle, Donanmacı mahallesinde okuldaki eğitimin ideal din eğitimi verme istencinde ilk sırada yer aldığı ve bunu aile içi dinsel eğitimin (ki burada kadın-erkek ayırımı gözetilmediği dikkati çekmektedir) izlediği görülmektedir. Okulda aydın, bilgili din adamlarınca din derslerinin verilmesi istemi, diğer iki mahallede hiç yer almayan bir istem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yamanlar mahallesinde çocuklar için istenen ideal din eğitiminin birinci önemli yolu (Tablo: 2), aile ve okulun bu eğitimi üstlenmesinde toplanmış, ardından hoca, Kur-an kursu (% 24), ve din eğitimi veren okullara çocuklarını gönderme isteği yükselmiştir. İkinci ideal eğitim yolu olarak, okul eğitiminin ardından yine hoca-Kur-an kursu, din eğitimi veren okullar ve dini yayınların, Radyo ve TV. deki dini programların daha çok izlenmesi gelmektedir. Üçüncü ideal din eğitimi olarak da seçeneklerin başında din eğitimi veren okullarda eğitim (% 31.3) ve hoca, Kur-an kursu, dini yayınlara, programlara ağırlık verilmesi gelmektedir. Okulun ve ailenin verdiği bilgiler en son sırada yer almıştır. Görüldüğü gibi, Yamanlar'da kadınlar çocukları için ideal dinsel eğitimin yanısıra din eğitimi veren okullar, dini yayınlar ve programlar ve hoca, Kur-an kursu eğitimi istemi ağırlıklı olarak gündeme gelmektedir. Öte yandan bu mahalledeki kadınların % 5.6'sı, "dini bilgileri öğreneceklerine diğer bilgileri öğrensinler, hayatta onlar lâzım" diyerek, dinsel bilgilerin önemini formel okul eğitiminin gerisine koyduklarını ifade etmişlerdir.

Bayraklı'daki kadınların çocukları için istedikleri ideal din eğitimi yolları Yamanlar'a benzer bir dağılım göstermiştir (Tablo:2). Ancak Dinsel bilgilenmenin diğer iki mahalleye oranla daha önem kazandığı bu mahallede, ideal eğitim yollarının 1., 2., ve 3. önem dereceleri, din eğitimi veren okullar (% 61.8), Hoca, Kur-an kursu eğitimi (% 68.3), dini yayınlara ve programlara ağırlık verme (% 48.3) biçiminde yoğunlaşmıştır. Okulun ve ailenin ideal dinsel bilgilendirme kaynağı olarak % 30'luk öneme sahip olması, dinsel bilgilendirmede çocuklarının daha geniş dinsel bilgi almalarının istemelerini düşündürmektedir.

Kadınlar için çocuklarının dinsel bilgileri edindiği yollar ve dinsel bilgileri daha iyi, ideal olarak edinebilecekleri yollar açısından bu veriler, okulun dinsel eğitimdeki önemini ortaya koymaktadır. Ailenin dinsel bilgilendirme işlevi okulun gerisine düşmüştür. Ayrıca aile içinde kadın erkeğe göre ve diğer aile büyüklerine göre daha ağırlıklı oranda bu işlevi yerine getirme konumundadır. Örneklemdeki kadınların, yaş, eğitim düzeyi, gelir, çalışma durumu, kentleşme dereceleri açısından farklı olmaları, onların çocuklarına bakışlarını, dinsel açıdan bilgilenmelerinin düzeyini ve niteliğini de etkilemektedir. Diğer bir deyişle, kadınlar çocukları tarafından dinin ne kadar, nasıl ve nereden öğrenildiğini

ve öğrenilmesi gerektiğini yukarıda anılan değişkenler ve daha birçok faktör nedeniyle belirlemişler ve farklılaşmışlardır.

Çocukların anne-babalarıyla dinsel açıdan iletişimleri genellikle anne-babadan çocuklar yönüne oiduğuna göre, çocukların anne-babalarının dinsel inançlarına, dinsel pratikleri yerine getirişlerine nasıl baktıkları, onlara karışma durumu olup olmadığı kadınlara sorulmuştur (16). Yanıtlar, Donanmacı'da çocukların % 94'ünün, Yamanlar'da % 83.8'inin, Bayraklı'da ise % 50'sinin annelerinin dini inanç ve pratiklerine karışmadıklarını göstermektedir. Çocukların annelerine dinsel açıdan destek olmaları, onaylamaları (Bu oran Bayraklı'da % 50'dir) onların anneleriyle aynı dinsel tutum ve değerleri paylaştığını göstermektedir. Annelerini, dinsel açıdan eleştirilip, aşırı bulan, onları "sofu-geri kafalı" olarak niteleyen çocuk sayısı Donanmacı'da 1, Yamanlar'da 6'dır. Benzer biçimde, babalarının dinsel inanç ve pratiklerine karışma durumu anneye oranla daha düşük bulunmuştur (Donanmacı'da % 96, Yamanlar'da % 93.1 ve Bayraklı'da % 70). Çocukların dinsel konuda babayı eleştirmesine, aşırı bulması Donanmacı'daki 1 kişi dışında rastlanmamıştır. Bu durum, baba ile çocuk arasında dinsel iletişimin azlığına, babaya duyulan saygı, korku gibi duygulara bağlanabilir.

Kadın-çocuk dinsel etkileşiminde bir başka husus, kadınların çocukları evlenirken (kız-erkek) dini nikah yapılmasını isteyip istememeleri ve bunun nedenleridir. Tablo: 3'de görüleceği gibi, Donanmacı'da kadınların % 76'sı, Yamanlar'da % 93'ü ve Bayraklı'da tümü (% 100) çocukları evlenirken dini nikah kıyılmasını istemişlerdir.

Dini nikah isteme nedenleri ise mahallelere göre çeşitlenmektedir. Çocukları evlenirken dini nikah isteyen kadınlar üç mahallede de "Müslümanız, şarttır, inanırım, gelenektir, adettir" seçeneğinde yoğunlaşmışlardır (% 63.1). Bu seçenek dinsel inançla birlikte, gelenek, görenek ve adetlerin toplumsal yaşamdaki önemini, yaptırımını vurgulamaktadır. Nitekim, "Dini nikah olmazsa, Allah katında eş olmazlar" seçeneği (toplam % 22.7) dini nikahın işlevinin hem evliliğin tanrı katında onayı hem de toplumsal yaşamda bu onayın yerine getirilmiş olması, diğer bir deyişle, dinsel gereklerden birini yerine getirme davranışı olarak görülmektedir. İmam nikahını resmi nikahtan daha önemli görme de

(% 5.5) bunun bir ifadesi olmaktadır (Örnekleme yer alan 300 kadının % 65.3'ünün hem resmi hem dini nikah, % 6'sının da yalnızca dini nikahı bulunmaktadır) (17). Ayrıca, herkes yaptığı için dini nikah yapma, kendisinin dini nikahı olmadığı için çocukları için özenme, resmi nikahtan sonra, olsa iyi olur... gibi istemler de gelenek ve adetlerin daha yumuşatılmış biçimde ifade edilmiştir.

Kadınların çocukları evlenirken dini nikah istememe nedenleri (Tablo: 3) ise % 52 ile "gerek yok" seçeneğinde toplanmıştır. Donanmacı'da istememe nedenleri günümüz Türk toplumunun bir profilini çizme biçimiyle yanıtlanmıştır. Şöyleki; kadınlar, "Atatürk devrimlerine aykırı, laik bir toplumuz" ve "Çağdaş bir dünyadayız, modern bir ülkedeyiz" diyerek dini nikahın geçersiz olması gerektiğini ifade etmişlerdir (% 24). % 4.5 oranında kadın grubu da "dini nikahı kabul etmek demek, dinin gerektirdiği bütün bağnazlıkları kabul etmektir" ifadesiyle dini nikahın karşısında olduklarını söylemişlerdir. Yine, "çocuklarım istemez" ve "bizim dini nikahımız yok onların da olmasın" seçenekleri, dini nikah istememenin çeşitli biçimleridir. Yamanlar örnekleminde 2 kadın ise Alevi oldukları için dini nikahın adetleri olmadığını belirtmişlerdir (18).

Görüldüğü gibi, kadınların çocukları için evlenirken dini nikah isteme ve istememe nedenleri birbirinden farklı olmuştur. Bu farklılaşmaya yol açan, kentleşme derecesi, kentte kalış süresi, yaş, eğitim durumu, dini algılayış ve yorumlayış biçimi, vb. çok sayıda faktör olduğu kuşku götürmezdir.

Sonuç:

Ailenin çocuğun dinsel sosyalizasyonundaki işlevi, geleneksel kırsal kesimde yüksek oranda yerine getirilirken, kentsel kesimde, özellikle kentleşmiş ailelerde bu işlev görece olarak düştüğü söylenebilir. Özellikle kentsel kesimde aileler bu işlevi okul eğitimine aktarmış bulunmaktadırlar. Ancak, okul eğitiminin yanısıra ailede verilen dinsel bilgiler tümüyle anlamını yitirmiş görünmemektedir. Aile içinde de çocuğun dinsel sosyalizasyonunda ağırlıklı görev babadan çok anneye düşmektedir. Kente yeni göçmüş gecekondü aileleri çocuklarının dinsel bilgilenmeleri ile, eski gecekondü ailelerinden daha az oranda

ilgilendiklerini veriler ortaya koymuştur. Kentlileřmiř ailelerde ise, özellikle babaların çocukları ile dinsel iletişiminin oldukça az olduğu, ilgisizliği seçtikleri gözlenmiştir. rneklemede yer alan üç mahallede de anneler çocukları ile daha fazla dinsel iletişime girmekte; eğitme, bilgilendirme işlevini yüklenmektedirler. Burada aile büyüklerinin kırsal kesimde olduğu kadar etkili olmadığı görülmektedir. Çocukların dinsel bilgilenmelerinde formel okul eğitiminden sonra dini yayınların, Radyo ve televizyondaki dini programların, hoca-Kur-an kursu gibi kişi ve kuruluşların, din eğitimi veren okulların (zellikle eski gecekondular kesiminde) sıkça anılması ve istenmesi oldukça önemlidir. Bu veriler, toplumumuzda dinin nasıl algılanıp yorumlandığı, uygulandığı ve yeni kuşaklara nasıl aktarıldığını gösteren önemli ipuçları olmaktadır.

Tablo : 1 Çocukların Dini Bilgileri Öğrendiği 1., 2., 3. Kaynak

Kaynaklar	DONANMACI						YAMANLAR						BAYRAKLI						TOPLAM					
	1. Kay.		2. Kay.		3. Kay.		1. Kay.		2. Kay.		3. Kay.		1. Kay.		2. Kay.		3. Kay.		1. Kay.		2. Kay.		3. Kay.	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile Bbyökleri	21	15	7	6.5	9	20.9	11	8.6	1	1.1	5	8.8	3	15	1	5.9	-	-	35	12.2	9	4.2	14	12.5
Eşim	3	2.1	4	3.7	1	2.3	11	8.6	6	6.8	1	1.8	-	-	1	5.9	-	-	14	4.9	11	5.2	2	1.8
Ben	39	27.9	16	14.9	2	4.7	16	12.5	8	9.1	2	3.5	3	15	3	17.6	-	-	58	20.1	27	12.7	4	3.6
Eşim ve Ben	26	18.6	11	10.3	1	2.3	44	34.4	13	14.8	5	8.8	8	40	-	-	2	16.7	78	27.1	24	11.3	8	7.2
Hoca-İmam (Kur-an K.)	3	2.1	5	4.7	2	4.7	4	3.1	9	10.2	12	21	3	15	4	23.6	1	8.3	10	3.5	18	8.5	15	13.4
Okuldaki Din Derşleri	48	34.3	44	41.1	15	34.9	42	32.8	40	45.5	14	24.6	3	15	8	47	3	25	93	32.7	92	43.4	32	28.6
Dini Yayınlar	-	-	20	18.8	12	27.9	-	-	11	12.5	18	31.5	3	15	-	-	6	50	-	-	31	14.7	36	32
Radyo-TV	-	-	-	-	1	2.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.9
TOPLAM	140	100	107	100	43	100	128	100	88	100	57	100	20	100	17	100	12	100	288	100	212	100	112	100

Tablo : 2 Çocukların İyi Bir Din Eğitimi Almasının 1., 2., 3. Önemli Yolu

Kaynaklar	DONANMACI						YAMANLAR						BAYRAKLI						TOPLAM					
	1.Yol		2. Yol		3. Yol		1. Yol		2. Yol		3. Yol		1. Yol		2. Yol		3. Yol		1. Yol		2. Yol		3. Yol	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Ailede verilen bilgiler yeterlidir	27	19.7	8	13.8	3	21.4	22	17.6	7	9.9	4	8.3	-	-	1	8.3	1	10	49	17.4	16	11.3	8	11.1
Okulda verilen bilgiler yeterlidir	23	16.8	22	37.9	4	28.6	21	16.8	20	28.2	5	10.4	-	-	-	-	1	10	44	15.6	42	29.8	10	13.9
Hocaya, Kur-an Kursuna gitmeli	-	-	5	8.6	2	14.3	25	20	19	26.8	10	20.8	10	50	1	8.3	1	10	35	12.4	25	17.7	13	18
Din eğitimi veren okullarda eğitim gör.	8	5.8	-	-	2	14.3	17	13.6	10	14.1	15	31.3	4	20	5	41.8	-	-	29	10.3	15	10.6	17	23.6
Hem aile hem okul bu eğitimi üstlenmeli	69	50.4	4	6.9	-	-	30	24	9	12.7	6	12.5	5	25	4	33.3	3	30	104	36.9	17	12	9	12.5
Daha çok dini yayınlar okumalı, Radyo-TV izlenmeli	2	1.5	11	19	3	21.4	3	2.4	6	8.3	8	16.7	1	5	1	8.3	4	40	6	21	18	12.8	15	30.9
Aydın, bilgili din adamları okullarda öğretmeli	8	5.8	8	13.8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	2.8	8	5.8	-	-
Dini bilgileri öğrencilerine diğer bil. öğretiler	-	-	-	-	-	-	7	5.6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2.5	-	-	-	-
TOPLAM	137	100	58	100	14	100	125	100	71	100	48	100	20	100	12	100	10	100	282	100	141	100	72	100

Tablo : 3 Kadının Çocukları İçin Dini Nikâh İsteme/İstememe Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini Nikâh isterim	84	100	121	100	20	100	225	100
Müslümanız, İnanırım, şarttır, gelenektir, adettir	57	67.9	71	58.7	14	70	142	63.1
Dini nikah olmazsa Allah katında eş olmazlar	6	7.1	40	33.1	5	25	51	22.7
Benim olmadı özeniyorum	3	3.6	-	-	-	-	3	1.3
Herkes yapıyor, yapılınsın	1	1.2	3	2.5	-	-	4	1.8
İmam nikahı resmi nikahtan daha önemlidir	-	-	6	5.5	1	5	7	3.1
Önce resmi nikah olmalı, dini nikah olsa iyi olur	17	20.2	1	0.7	-	-	18	8
Dini Nikâh İstemem	66	100	9	100	-	-	75	100
Gerek yok	34	51.6	5	55.6	-	-	39	52
Çocuklarım istemez	5	7.6	-	-	-	-	5	6.7
Atatürk Devrimlerine aykırı, laik bir toplumuz	8	12.1	-	-	-	-	8	10.7
Çağdaş bir dünyadayız, Modern bir ülkedeyiz	13	19.7	-	-	-	-	13	17.2
Bizim de yok, çocuklarımızın da olmasın	3	4.5	2	22.2	-	-	5	6.7
Bizde adet değil (Alevi)	-	-	2	22.2	-	-	2	2.7
Dini nikâhı kabul etmek demek, dinin getirdiği bütün bağnazlıkları kabul etmek demektir	3	4.5	-	-	-	-	3	4

REFERANS NOTLARI

- 1) Geniş bilgi için bkz: TEZCAN Mahmut, **Eğitim Sosyolojisi: Kuram ve Sorunlar**, 3. Baskı, Çağ Matb., Ankara, 1984, s. 139-144.
- 2) a.g.e., s. 141 ve KÜÇÜKKURT Mehmet, "Ailenin Psikolojik (Moral) Fonksiyonları", **Türkiye Aile Yıllığı 1991**, Aile Araştırma Kurumu Yay., No: 10, Ank., 1991, s. 85.
- 3) SAYIN Önal, **Aile Sosyolojisi: Ailenin Toplumdaki Yeri**, E.Ü. Edebiyat Fak. yay., No: 57, E.Ü. Basımevi, İzmir, 1990, s. 125.
- 4) TEZCAN Mahmut, a.g.e., s. 25-26, ve CELKAN Hikmet Yıldırım, **Eğitim Sosyolojisi**, A.Ü. Ed.Fak. Yay., No: 644, Erzurum, 1989, s. 64-65.
- 5) PARSONS Talcott, **Societies: Evolutionary And Comparative Perspectives**, Prentice-Hall, New Jersey, 1966, s. 44-45.
- 6) TEZCAN M., a.g.e., s. 177-179.
- 7) KÜÇÜKKURT M., a.g.e., s. 92.
- 8) TEZCAN M., a.g.e., s. 141.
- 9) CLARK, A. Cynthla, WORTHINGTON Jr. Everett L., DANSER D.B., "The Transmission of Religious Beliefs and Practices from Parents to Firstborn Early Adolescent Sons", **Journal of Marriage and the Family**, No: 50, May, 1988, s. 463-464.
- 10) a.g.e., s. 464-471.
- 11) ÖRNEK Sedat Veyis, **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1979, s.281-290.
- 12) a.g.e., s. 301.
- 13) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: YAVUZ Fehmi, **Din Eğitimi Ve Toplumumuz**, Sevinç Matb., Ankara, 1969, s. 60-92, TANYOL Cahit, "Atatürk ve Laik Eğitim" **Atatürk Ve Eğitim**, Türk Eğitim Derneği Yay., Ankara, 1981, s. 34-48, DİNÇER Nahit, **1913' ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi**, Yağmur Yay., İstanbul, 1974, s. 32-136 ve MAVİŞ Hakkı, **Din Eğitimi**, İstanbul, 1970, s. 51-59-65.

14) Bu araştırma, 1988 yılında İzmir-Karşıyaka ilçesinde, 300 kişilik kadın örneklem grubu ile yapılmıştır. Mahallelerin seçimi ise: Yerleşik (gecekondu olmayan) mahalle Donanmacı (150 kadın), Geçiş tipi (kısmi gecekondu) mahalle Bayraklı (20 kadın) ve Gecekondu mahallesi Yamanlar (130 kadın) olarak belirlenmiş ve zümreleme tekniği ile % 2'lik bir oranda örneklem grubu saptanmıştır. Donanmacı mahallesi İlçenin en eski mahallelerinden olup kentleşme sürecini en iyi tamamlamış bir yapı göstermektedir. Bayraklı mahallesi bir yönü ile eski bir gecekondu mekanı olup, günümüzde imar ve altyapı sorunu çözümlenmiş, kentleşme sürecine girmiş durumdadır. Yamanlar mahallesi en yeni gecekondu bölgelerinden biridir. Özellikle 1980 yılından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan yoğun göç almış, altyapı sorunları henüz çözümlenmemiş bir mahalledir. Kadınlarda aranan özellikler şunlardır: 25 Yaş ve üzeri, evli ve çocuk sahibi olmak, anılan mahallelerde ikamet etmek. Yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, gelir düzeyi, kentte kalış süresi,... gibi özelliklerin ölçüt olmadan spontane belirlenmesi istenmiştir. Bkz: OKÇAY Hale (Alçık), **Kentleşme Sürecinde Evli Kadının Dinsel Tutum, Değer Ve Davranışlarında Meydana Gelen Değişmeler: Karşıyaka Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1991, 4. ve 5. Bölümler.

15) a.g.e., s. 100-101.

16) a.g.e., s. 139-140.

17) a.g.e., s. 117-118.

18) Alevilik ile ilgili bilgiler için bkz: a.g.e., s. 195-199, ve 100-176.